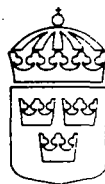

Lagutskottets betänkande

1987/88:7

om reglerna om dödförklaring m. m.

LU
1987/88:7

Sammanfattning

I betänkandet behandlas en motion vari yrkas att reglerna om dödförklaring ses över i syfte att undanröja de svårigheter som kan uppstå för anhöriga bl. a. när det gäller rätten till försäkringsersättning.

Utskottet avstyrker bifall till motionen.

Motionen

1986/87:L418 av Stina Gustavsson och Kersti Johansson (båda c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en översyn av gällande regler, såväl för dödförklaring som försäkringsvillkor, när en person försvinner och ej kan återfinnas.

Gällande ordning

Om en person varit försvunnen en längre tid utan att höra av sig har anhörig eller annan vars rätt kan bero av dödförklaring möjlighet att hos domstol ansöka om att den bortovarande skall förklaras död. Reglerna härom finns i 25 kap. ärvdabalken (ÄB). För att en ansökan om dödförklaring skall få göras krävs att tio år har förflutit sedan den bortovarande veterligen senast var vid liv. Om den bortovarande skulle vara över 75 år räcker det dock med fem år. Kortare tid gäller också om den bortovarande då han veterligen senast befann sig i livet *kan antas* ha befunnit sig i livsfara. I sådant fall skall tre år ha förflutit innan ansökan om dödförklaring får göras. Om det är *utrett* att den bortovarande vid försvinnandet befann sig i livsfara räcker det med ett år. De nu gällande reglerna om dödförklaring vid livsfara kom till år 1981 (prop. 1980/81:48, LU 11). Tidigare hade gällt att den kortare tiden för dödförklaring vid livsfara kunde tillämpas endast om full bevisning kunde erhållas om att den bortovarande vid försvinnandet befunnit sig i livsfara och då först efter tre år.

Om de angivna villkoren för dödförklaring är uppfyllda skall domstolen utfärda en kungörelse med kallelse på den bortovarande att inom viss tid dock inte kortare än ett år anmäla sig hos rätten. När denna tidsfrist gått till ända skall domstolen förklara den bortovarande död på viss i 25 kap. 5 § ÄB närmare angiven dag.

Dödförklaringens verkan utgörs av en legal presumtion att den bortova-

rande avlidit den dag som anges i rättsens beslut. Dödförklaringen upphäver inte den försvunnes rättskapacitet eller hans rättigheter utan den grundlägger endast en presumtion för att han har levat fram till den i beslutet angivna tidpunkten och att han därefter upphört att leva.

Med presumptionen följer att den dödförklarades egendom får tillräddas av hans arvingar m. m. på samma sätt som om man verkligen visste att han var död. Vidare medför presumptionen att efterlevande make får träda i nytt gifte, att förmynderskap för den dödförklarade upphör, att försäkring på hans liv utfaller och att pension efter honom börjar utgå.

Presumptionen kan motbevisas. Meningen är nämligen inte att hindra någon att åtnjuta en rättighet, utan endast att ge en reglering av rättsläget när ovisshet råder huruvida en person lever eller är död. Dödförklaringen lägger således inte hinder i vägen för den dödförklarade att själv utöva och tillgodogöra sig honom tillkommande rättigheter. Återkommer han faller i stället den i dödförklaringsbeslutet uppställda presumptionen. För detta behövs inte någon särskild talan om dödförklaringens upphävande. Dödförklaringens presumptionsverkan bortfaller också om visshet nås om att den dödförklarade avlidit vid en annan tidpunkt än den antagna dödsdagen.

Om presumptionen i enlighet med det ovan sagda faller föreligger en skyldighet för dem som på grund av dödförklaringen tillträtt egendom att återlämna denna till den dödförklarade resp. dem som med hänsyn till den verkliga dödsdagen varit berättigade till kvarlåtenskapen. Bestämmelserna upptar inte särskilt frågan hur man skall förfara med en livförsäkring som betalats ut. I förarbetena anförs dock att det syntes stå klart att återbetalning skall ske om den dödförklarade finnes vara vid liv.

I fråga om utbetalning av försäkringsersättning saknas särskilda regler för de fall då det är ovisst om en person är död eller ej. Enligt lagen (1927:77) om försäkringsavtal är försäkringsbolaget skyldigt att betala ut ersättning först sedan försäkringsfallet inträffat, dvs. då dödsfall konstaterats eller dödförklaring meddelats. Någon rätt eller skyldighet för bolaget att göra förskottsutbetalning följer inte av lagen utan det ankommer på bolaget självt att avgöra denna fråga.

I fråga om uppburen familjepension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring är läget annorlunda. Rätt till familjepension kan nämligen föreligga för en försäkrads efterlevande utan att den försäkrade avlidit eller blivit dödförklarad. Förutsättningen härför är att den försäkrade försvunnit och det kan antas att han avlidit. Vidare krävs att den efterlevande på heder och samvete förklarar att hon saknar varje underrättelse om den bortovärande. Om den försvunne sedermera konstateras vara vid liv upphör rätten till pension. Någon skyldighet att återbära redan uppburen pension föreligger dock inte.

Tidigare riksdagsbehandling

Frågan om dödförklaring behandlades av riksdagen år 1978 med anledning av ett motionsyrkande om en förkortning av den stipulerade tioårsgränsen för ansökan om dödförklaring. I sitt av riksdagen godkända betänkande (LU 1977/78:21) anslöt sig utskottet till motionärens uppfattning att den angivna

tiden för dödförklaring, tio år, kunde synas alltför lång. Utskottet hänvisade till att reglerna om dödförklaring övervägdes av utredningen (Ju 1977:14) om vissa arvsrättsliga frågor och avstyrkte motionen.

Den nuvarande utformningen av reglerna om dödförklaring fick som tidigare nämnts sin nuvarande utformning år 1981 (prop. 1980/81:48, LU 11, rskr. 224). Till grund för det lagstiftningsärendet låg bl. a. utredningens om vissa arvsrättsliga frågor betänkande (Ds Ju 1979:11) Dödsbodelägarans ansvar för avlidens skulder m.m. Vid riksdagsbehandlingen framhöll utskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande bl. a. att reglerna om dödförklaring har stor betydelse för en försvunnens anhöriga. Med hänsyn till att en dödförklaring för med sig alla de rättsverkningar i personligt och ekonomiskt hänseende som inträder när någon har dött, var det dock enligt utskottet angeläget att dödförklaring får meddelas endast om starka skäl talar för att den försvunne avlidit. Långa tidsfrister minskar naturligtvis risken för oriktiga dödförklaringar. Utskottet erinrade emellertid om att då gällande tidsfrister ansetts alltför långa. I kombination med det hårda beviskravet vid påstådd livsfara hade enligt utskottet reglerna lett till resultat som i vissa fall tätt sig mindre tillfredsställande. Utskottet ansåg mot den bakgrunden att reglerna om dödförklaring borde ändras. Utskottet, som också erinrade om vad som anförts om tidsfristerna i det tidigare betänkandet, konstaterade att den lösning som utskottet då hade ifrågasatt, nämligen en ändring av huvudregeln tio år, inte hade valts i propositionen. Utskottet ansåg emellertid att propositionens förslag om en uppmjukning av det då gällande stränga kravet på bevisning om livsfara och en sänkning av tidsfristen från tre till ett år i sådana fall där livsfara kunnat till fullo styrkas, helt tillgodosåg de syften som en reform enligt utskottets mening borde ha. Utskottet tillstyrkte därför propositionens förslag.

Motionsmotivering

Motionärerna anför att de regler som gäller när en person försvinner och inte kan återfinnas ofta medför såväl praktiska som ekonomiska problem för de anhöriga. De tio- och femårsfrister som för närvarande gäller för ansökan om dödförklaring har, framhåller motionärerna, varit i bruk länge och de bör nu bli föremål för en översyn.

Motionärerna påtalar vidare att trots att dödförklaring inte erfordras för att en efterlevande skall ha rätt till familjepension enligt lagen om allmän försäkring, det kan ta lång tid innan försäkringen betalas ut vilket kan medföra ekonomiska konsekvenser för de anhöriga. I motionen framhålls också att det inte finns några regler, vare sig i lag eller i försäkringsvillkor, om hur försäkringar skall utfalla efter bortovarande ej dödförklarade personer. Motionärerna anser mot bakgrund av det anförda att också de försäkringsbestämmelser som gäller när en person försvinner och inte kan återfinnas bör bli föremål för en översyn i syfte att ge de anhöriga en större trygghet.

Försäkringsrättskommittén (Ju 1974:09), som tillkallades år 1974, har i uppdrag att se över försäkringslagstiftningen. Kommittén avgav år 1986 sitt andra delbetänkande Personförsäkringslag (SOU 1986:56). I betänkandet läggs fram förslag till en personförsäkringslag som skall ersätta försäkringsavtalslagens regler om liv-, sjuk- och olycksfallsförsäkring. Kommittén förordar bl. a. att någon reglering av vilka risker en försäkring skall omfatta inte bör ske. På den punkten bör enligt kommittén avtalsfrihet råda. Kommittén anför härvid att försäkringsbranschens produktutveckling och konkurrensen mellan bolagen i förening med försäkringsinspektionens tillsyn torde vara en garanti för att försäkringstagarnas intressen tillgodoses. När det gäller frågan om bolagens skyldighet att verkställa förskottsbetalning förordas att om det är klart att viss ersättning skall utgå försäkringsbolaget inte får avvakta med betalning i denna del till dess att utredningen i övrigt är färdig. Frågan om utbetalning av ersättning efter en försäkrad som är försvunnen men inte dödförklarad berörs inte i utredningen.

Utskottet

I betänkandet behandlar utskottet en motion vari yrkas att reglerna om dödförklaring och försäkringsvillkor ses över i syfte att undanröja de svårigheter som kan uppstå för anhöriga bl. a. när det gäller rätten till försäkringsersättning.

Om en person varit försvunnen en längre tid utan att höra av sig har anhörig eller annan vars rätt kan bero av dödförklaring möjlighet att hos domstol ansöka om att den bortovarande skall förklaras död. Reglerna härom finns i 25 kap. ärvdabalken (ÄB). För att en ansökan om dödförklaring skall få göras krävs att tio år har förflutit sedan den bortovarande veterligen senast var vid liv. Om den bortovarande skulle vara över 75 år räcker det dock med fem år. Kortare tid gäller också om den bortovarande då han veterligen senast befann sig i livet kan antas ha befunnit sig i livsfara. I sådant fall skall tre år ha förflutit innan ansökan om dödförklaring får göras. Om det är utrett att den bortovarande vid försvinnandet befann sig i livsfara räcker det med ett år.

Om de angivna villkoren för dödförklaring är uppfyllda skall domstolen utfärda en kungörelse med kallelse på den bortovarande att inom viss tid dock inte kortare än ett år anmäla sig hos rätten. När denna tidsfrist gått till ända skall domstolen förklara den bortovarande död på viss i ÄB närmare angiven lag.

Dödförklaringens verkan utgörs av en legal presumtion att den bortovarande avlidit den dag som anges i rättens beslut. Med presumtionen följer att den dödförklarades egendom får tillträdas av hans arvingar m. m. på samma sätt som om man verkligen visste att han var död. Vidare medför presumtionen att efterlevande make får träda i nytt gifte, att förmynderskap för den dödförklarade upphör, att försäkring på hans liv utfaller och att pension efter honom börjar utgå.

I fråga om utbetalning av försäkringsersättning saknas särskilda regler för

de fall då det är oviss om en person är död eller ej. Enligt lagen (1927:77) om försäkringsavtal är försäkringsbolaget skyldigt att betala ut ersättning först sedan försäkringsfallet inträffat, dvs. då dödsfall konstaterats eller dödförklaring meddelats. Någon rätt eller skyldighet för bolaget att göra förskottsutbetalning följer inte av lagen utan det ankommer på bolaget självt att avgöra denna fråga.

I fråga om uppburen familjepension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring är läget annorlunda. Rätt till familjepension kan nämligen föreligga för en försäkrads efterlevande utan att den försäkrade avlidit eller blivit dödförklarad. Förutsättningen härför är att den försäkrade försvunnit och det kan antas att han avlidit. Vidare krävs att den efterlevande på heder och samvete förklarar att hon saknar varje underrättelse om den bortovariande. Om den försvunne sedermera konstateras vara vid liv upphör rätten till pension. Någon skyldighet att återbära redan uppburen pension föreligger dock inte.

I motionen anförs att de regler som gäller när en person försvinner och inte kan återfinnas ofta medför praktiska och ekonomiska problem för de anhöriga. Enligt motionärerna bör de tidsfrister för dödförklaring som gällt sedan länge nu blir föremål för en översyn. I motionen anförs vidare att det kan ta lång tid innan familjepension enligt lagen om allmän försäkring betalas ut efter en försvunnen ej dödförklarad person, och motionärerna framhåller också att det i vare sig lag eller försäkringsvillkor finns några regler om hur försäkringar i övrigt skall utfalla efter försvunna ej dödförklarade personer. Enligt motionärerna bör därför även de försäkringsbestämmelser som gäller i förevarande hänseende bli föremål för en översyn.

Som motionärerna framhåller är det angeläget att reglerna om dödförklaring har en utformning som underlättar situationen för de anhöriga till en försvunnen. I linje med vad utskottet uttalade då gällande tidsfrister kom till (prop. 1980/81:48, LU 11) vill utskottet emellertid understryka att det, med hänsyn till att dödförklaringen för med sig alla de rättsverkningar som inträder när någon har avlidit, är viktigt att garantier skapas för att dödförklaring inte meddelas i andra fall än då starka skäl talar för att den försvunne verkligen avlidit. Intresset av att oriktiga dödförklaringar inte kommer till stånd måste därför vägas mot de anhörigas behov av att kunna möta de praktiska och ekonomiska svårigheter som uppstår då en person försvinner. Enligt utskottets mening får längden av de tidsfrister som nu gäller och som fick sin utformning så sent som år 1981 anses utgöra en lämplig avvägning mellan de motstridiga intressen som sålunda gör sig gällande. Utskottet kan mot den bakgrunden inte ställa sig bakom motionärernas uppfattning att en översyn av gällande tidsfrister är erforderlig.

Som motionärerna också påpekar, medger reglerna i lagen om allmän försäkring att familjepension kan betalas ut till en bortovariandes efterlevande, även om dödförklaring inte har meddelats. I detta hänseende tillgodoser därmed gällande rätt de anhörigas behov av trygghet. Med anledning av vad som anförs i motionen vill utskottet understryka vikten av att rutinerna för handläggningen av aktuella pensionsärenden är sådana att utbetalning kan ske utan onödig tidsutdräkt.

Som nämnts föreligger det däremot enligt bestämmelserna i försäkringsav-

talslagen inte någon rätt för de anhöriga att få ut försäkringsersättning innan dödförklaring meddelats. Utskottet kan för sin del hysa förståelse för att en sådan ordning kan medföra olyckliga konsekvenser för anförvanterna till en person som har försvunnit. Utskottet vill emellertid framhålla att gällande regler inte heller förhindrar försäkringsbolagen från att ändå göra en utbetalning i angivna situation, och enligt vad utskottet erfarit förhåller det sig också så att försäkringsbolagen i vissa fall betalar ut ersättning efter försvunna, ej dödförklarade personer mot att mottagaren förbinder sig att återbetala ersättningen om den försvunne sedermera skulle befinnas vara vid liv. Utskottet, som vill betona vikten av att försäkringsbolagen fortsätter på den sålunda inslagna vägen, anser mot bakgrund av det anförda att det för närvarande saknas skäl att vidta någon åtgärd med anledning av motionen. Utskottet vill dock tillägga att, om det i framtiden skulle visa sig att nuvarande ordning leder till påtagliga problem, utskottet utgår från att regeringen tar upp frågan till övervägande i lämpligt sammanhang.

Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motionen.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1986/87:L418.

Stockholm den 10 november 1987

På lagutskottets vägnar

Per-Olof Strindberg

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Owe Andréasson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Bengt Harding Olson (fp), Nic Grönvall (m), Gunnar Thollander (s), Ewa Hedkvist Petersen (s), Hans Rosengren (s), Ulla Pettersson (s), Eva Rydén (c), Marianne Carlström (s) och Krister Andersson (s).

Särskilt yttrande

Martin Olsson och Eva Rydén (båda c) anför:

Den tid – tre år eller i vissa fall ett år – som gäller från det en person försvunnit och av allt att döma avlidit till dess vederbörande dödförklaras kan som framhålls i motion 1986/87:L418 vara mycket svår ur ekonomisk synpunkt för de anhöriga. Detta gäller särskilt om den försvunnes försäkringsskydd främst utgörs av privata försäkringar, eftersom försäkringsavtalslagen ej ger de anhöriga någon rätt att få ut ersättning innan dödförklaring meddelats.

I motionen tas denna fråga upp liksom översyn av gällande tidsfrister från försvinnande till dödförklaring. Det är väsentligt att problemen löses så att familjer som är beroende av ersättningar från privata försäkringar kan få en bättre ställning än för närvarande när en person försvinner och med stor sannolikhet avlidit. Vi förutsätter att utskottets behandling av denna motion skall leda till dels att försäkringsbolagen i ökad utsträckning medger utbetalning före dödförklaring, dels att regeringen, trots att försäkringskommittén ej berört frågan, tar upp spörsmålet om så anses erforderligt.